

О. Лубчук,

доктор філософії у галузі права,
асистент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-8685-8259

ПРАВА ЛЮДИНИ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. В умовах культурної багатоманітності світу вагомим значення набуває віднайдення такого підходу до розуміння сутності прав людини, який би рівною мірою враховував їхній універсальний характер та особливості культурного середовища їх формування. Саме міжкультурний правовий дискурс здатен забезпечити певний консенсус, коли йдеться про зіткнення двох основних концепцій прав людини – універсалізму та релятивізму. Водночас важливим завданням постає визначення умов та ціннісних орієнтирів такої міжкультурної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню прав людини в добу глобальних трансформацій присвячено наукові публікації М. І. Козюбри, С. І. Максимова, Н. І. Сатохіної, А. О. Фальковського, Г. В. Христокіна. Важливими з погляду характеристики прав людини як основи міжкультурного дискурсу є розробки німецького філософа права Отфріда Гьоффе. Теорія дискурсу стала предметом дослідження німецького філософа й теоретика права Роберта Алексі. Водночас проблематика прав людини потребує додаткового осмислення й аналізу у світлі посилення міжкультурної взаємодії, що й зумовило актуальність обраної теми.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності прав людини як основи міжкультурного правового дискурсу на підставі аналізу відповідних філософсько-правових підходів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О. Гьоффе, доволі поширеною є позиція, згідно з якою ідея прав людини прив'язана до певного «образу людини». Зокрема, можна виділити іудейський, християнський, ісламський, або ж сучасний образ людини – індивідуалістичний. У будь-якому разі наведене поняття містить аспект культурної релятивізації. Як наслідок, беручи за основу образ людини, ми узалежнюємо права людини від певної інтерпретації, що має обмежену значущість [1, с. 34]. Водночас останні десятиліття ознаменувались посиленням тенденції до визнання прав людини як певної універсальної правової цінності.

Сьогодні співвідношення універсальності та культурної різноманітності пронизує всю проблематику прав людини. На думку професора М. І. Козюбри, універсалізація прав людини не повинна сприйматись як повне заперечення культурно-релятивістського підходу до їх дослідження. Останній уможливорює поглиблене розуміння сутності прав людини, яка не може бути відірваною від культурного середовища, в якому формувалась, а також звичаїв, традицій, ментальності народу чи соціальної групи, до яких належить людина [2, с. 183]. Схожу позицію поділяє С. Максимов, який зазначає, що правильна інтерпретація і здійснення прав людини потребують врахування культурної різноманітності та інших суспільних особливостей. Як наслідок, слід кри-

Адже, як справедливо зауважує Г. В. Христокін, відсутність загальноприйнятої теорії прав людини, яку б поділяли представники різних соціокультурних і цивілізаційних спільнот, потребує встановлення базових прин-

ципів, прийнятних для всіх [4, с. 95]. Щоправда, в умовах сьогодення визначення відповідних засад постає дедалі більш складним завданням. Доволі дискусійним залишається передусім питання чітко визначеного переліку таких принципів. В контексті наведеного заслуговує на увагу зауваження М. І. Козюбри, що навряд чи правильно до універсальних (загальнолюдських, загальноцивілізаційних) принципів права відносити справедливість, рівність, свободу, гуманізм тощо, як це часто відбувається в літературі. На переконання науковця, ці ідеали характеризують сутнісну властивість права, його нерозривні зв'язки з соціально-етичними цінностями, є уособленням сутнісно-ціннісної єдності права з мораллю, а не власне правовими принципами [7, с. 434].

Водночас серед основоположних, визначальних принципів права, універсалізація яких розпочалася вже в Новітній час і активно продовжується тепер, як зазначає М. І. Козюбра, варто виділити два найфундаментальніші – принцип поваги до людської гідності та прав людини та принцип верховенства права. На важливості дотримання відповідних засад акцентує увагу низка міжнародних документів. Зокрема, ще в Статуті ООН 1945 р. як одну із цілей організації було закріплено утвердження віри в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості [8]. В Преамбулі Загальної декларації прав людини зазначено, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод [9]. Серед міжнародно-правових актів, які утверджують повагу до прав людини й людської гідності варто також відзначити Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. [10], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. [11], Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [12] та інші.

Саме універсальні цінності, які підтримує Рада Європи, відповідно до положень згаданої вище Білої книги є умовою міжкультурного діалогу. Брак поваги до рівної гідності всіх людей, прав людини, верховенства права та демократичних принципів унеможливлюють діалог. Адже наведені цінності, зокрема повага до свободи вираження поглядів та інших фундаментальних свобод, гарантують недопущення домінування. Як наслідок, є необхідними для того, щоб сторони діалогу керувались силою аргументів, а не аргументами сили [6, с. 19].

Дуже влучно взаємозв'язок між принципами права та цінностями описує М. І. Козюбра. На переконання науковця, вони не просто споріднені між собою. Принципи права – це своєрідні акумулятори, скарбниці (резервуари) і транслятори (передавачі) цінностей. Як зазначає професор, ще відносно недавно переважна більшість правознавців під час аксіологічної характеристики права зводила їх виключно до національних цінностей або ж цінностей, притаманних окремим цивілізаціям. Водночас сучасні процеси глобалізації й інтеграції зумовлюють розширення кола базових цінностей, спільних для всіх народів і цивілізацій. Такими загальнолюдськими, універсальними цінностями, спільними для всіх цивілізацій і правових систем, сьогодні є насамперед права людини [7, с. 433–437].

Водночас важливо з'ясувати окремі дискусійні аспекти, пов'язані із трактуванням поняття універсальності прав людини. Йдеться, зокрема, про співвідношення таких понять, як універсалізація та уніфікація прав людини. Як справедливо зауважує професор М. І. Козюбра, визнання прав людини загальною, універсальною цінністю не означає їх повної уніфікації. Сьогодні цивілізаційні відмінності у підходах до розуміння прав людини, їхнього змісту та обсягу зберігаються, і, очевидно, будуть зберігатись надалі, навіть у порівняно віддаленій історич-

До обґрунтування прав людини за допомогою теорії дискурсу, що віднаходить моральні й ціннісні передумови прав людини в обов'язкових передумовах ідеальних висловлювань [4, с. 94], вдається сучасний німецький філософ й теоретик права Роберт Алексі. В основі його підходу лежать два аргументи – експлікативний та екзистенціальний. Обґрунтування людських прав експлікативне у тому разі, якщо воно робить очевидним (експліцитним) те, що є з необхідністю прихованим (ім-

Водночас цінність теорії міжкультурного дискурсу в контексті обґрунтування прав людини, на думку Г. В. Христокіна, проявляється у тому, що вона виходить із базового визнання культурної ідентичності спільноти, що не дозволяє нав'язування певної моделі й аргументації однієї спільноти (наприклад, західної) іншій (наприклад, східній); власного бачення людини та її прав – іншим культурам. Пошук спільних цінностей він вбачає важливим завданням міжкультурного дискурсу. А його результатом, на думку науковця, є прийняття тези про те, що найвищою для всіх культур є цінність людського життя. І ця максима істинна для всіх, попри специфіку окремих регіонів та цивілізацій [4, с. 95]. Щодо поняття міжкультурного правового дискурсу, то А. О. Фальковський визначає

його як практику комунікативного обґрунтування правових норм, інститутів та цінностей, що включає в себе висування й відбір аргументів (тверджень), які повинні бути прийняті різними соціокультурними спільнотами [15, с. 101].

Як справедливо зауважує О. Гюффе, вже за своїм поняттям права людини призначені для міжкультурного правового дискурсу. В процесі обґрунтування відповідного твердження вчений наводить два ступені універсальності прав людини. В межах першого сфера поширення правової рівності охоплює лише певну культуру. Однак цілком справедливим вбачаємо зауваження вченого, що вимоги, які висувають права людини, є значно ширшими, та не обмежені певною територією (наприклад, Європою) або ж періодом (зокрема, Новим часом). Натомість саме другий ступінь універсальності, який долає відповідні обмеження, пов'язаний із вимогами як міжкультурної, так і надепохальної значущості. Відповідно, саме в межах цього ступеня універсальності доцільно розглядати поняття міжкультурного дискурсу [13, с. 47–48].

Висновки. На основі наведеного доходимо кількох висновків, важливих в контексті цього дослідження. По-перше, в умовах сучасного світу, в якому міжнародна інтеграція стає дедалі більш необхідною, цілком обґрунтованим завданням постає вироблення й забезпечення універсальних засад міжкультурної комунікації. По-друге, одним із основних принципів, який доцільно зараховувати до категорії універсальних, належить принцип поваги до людської гідності та прав людини. По-третє, принципи права тісно пов'язані з відповідними цінностями, які вони передають. По-четверте, саме права людини є тими універсальними цінностями, спільними для всіх цивілізацій і правових систем, які мають бути покладені в основу міжкультурного правового дискурсу.

У статті досліджено права людини в контексті міжкультурного правового дискурсу. Зазначено, що в умовах культурної багатоманітності сучасного світу дедалі більшого значення набуває міжкультурний діалог. До того ж він здатен забезпечити певний консенсус у разі зіткнення універсалізму та культурного релятивізму – двох основних концепцій прав людини. Оскільки варто обережно ставитись як до риторики абсолютної універсальності прав людини, так і до тези про нездоланні відмінності між культурами.

Акцентовано увагу, що багатогранність поняття міжкультурного діалогу забезпечує використання останнього у різних контекстах – від особистих взаємин між людьми до глобального міжцивілізаційного співробітництва. У Білій книзі з міжкультурного діалогу його визначено як відкритий та шанобливий обмін думками між окремими особами, групами різного етнічного, культурного, релігійного та мовного походження на основі взаєморозуміння та поваги.

Наголошено, що незалежно від чинників, які стимулюють виникнення міжкультурного діалогу, незаперечним залишається те, що його побудова залежить від вольових, належним чином узгоджених й спланованих спільних зусиль сторін. Крім того, визначення і забезпечення дотримання відповідних принципів міжкультурної комунікації є важливою запорукою її результативності. Обґрунтовано, що серед основоположних принципів права, універсалізація яких розпочалася в минулому столітті й активно продовжується, варто виділити два основні – принцип поваги до людської гідності та прав людини та принцип верховенства права.

Поруч із важливістю налагодження міжкультурного діалогу звернено увагу на необхідність його

перетворення на міжкультурний дискурс. Оскільки останній виходить із базового визнання культурної ідентичності спільноти, що запобігає нав'язуванню певної моделі й аргументації однієї спільноти іншій. Наголошено, що важливим завданням міжкультурного правового дискурсу є пошук спільних цінностей. Доведено, що універсальними цінностями, спільними для всіх цивілізацій і правових систем, є права людини.

Ключові слова: права людини, принципи права, універсальність прав людини, культурний релятивізм, міжкультурний правовий дискурс.

Lubchuk O. Human rights in the intercultural legal discourse

The article examines human rights in the context of intercultural legal discourse. It is noted that in the conditions of cultural diversity of the modern world, intercultural dialogue is becoming increasingly important. In addition, it can provide a certain consensus in case of a collision between universalism and cultural relativism – two basic concepts of human rights. Since it is worth being careful both with the rhetoric of the absolute universality of human rights and with the thesis about unbridgeable differences between cultures.

It is emphasized that the complexity of the concept of intercultural dialogue ensures its use in various contexts – from personal relationships between people to global intercivilizational cooperation. The White Paper on Intercultural Dialogue defines it as an open and respectful exchange of views between individuals, groups with different ethnic, cultural, religious and linguistic backgrounds and heritage on the basis of mutual understanding and respect.

It is emphasized that regardless of the factors that stimulate the emergence of intercultural dialogue, it remains undeniable that its construction depends on the strong-willed, properly coordinated and planned joint efforts of the parties. In addition, defining and ensuring compliance with the relevant principles of intercultural communication is an important guarantee of its effectiveness. It is substantiated that among the fundamental principles of law, the universalization of which began in the last century and is actively continuing, two are worth mentioning – the principle of respect for human dignity and human rights and the principle of the rule of law.

Along with the importance of establishing an intercultural dialogue, attention is drawn to the need for its transformation into an intercultural discourse. Since the latter proceeds from the basic recognition of the cultural identity of the community, which prevents imposing one community's model and arguments on another. It is emphasized that an important task of intercultural legal discourse is the search for common values. It is proved that universal values, common to all civilizations and legal systems, are human rights.

Key words: human rights, principles of law, universality of human rights, cultural relativism, intercultural legal discourse.

Література:

1. Гьоффе О. Трансцендентальний обмін – фігура легітимації прав людини? Філософія прав людини / за ред. Ш. Гюсепата та Г. Ломанна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 32–47.
2. Козюбра М. До питання про предмет правової антропології. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : матеріали Першого всеукраїнського круг-

лого столу, 16–17 вересня 2005 р. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені І. Франка, 2006. С. 179–189.

3. Максимов С. Універсальність прав людини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 110–117.

4. Христокін Г. В. Ідея прав людини: пошук нових підходів обґрунтування в добу глобальних трансформацій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1 (21). С. 92–98. URL: <https://philosophy.nau.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1425/1424> (дата звернення: 25.10.2025).

5. Мітькіна О. Огляд підходів до вивчення міжкультурного діалогу і процесів взаємодії культур. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2013. Вип. 22. С. 324–336.

6. White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Dignity» / Council of Europe. 2008. 61 p. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (accessed 25 October 2025).

7. Козюбра М. І. Практична філософія права: монографія. Київ : «ДУХ І ЛІТЕРА», 2024. 496 с.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй: підписаний 26 червня 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

9. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.10.2025).

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.10.2025).

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 25.10.2025).

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: підписана 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.10.2025).

13. Гюфе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. Пер. з нім. Л. А. Ситниченко, М. Д. Култаєвої. Київ : Альтерпрес, 2003. 264 с.

14. Алексі Р. Існування прав людини. *Право України*. 2011. № 8. С. 121–130.

15. Фальковський А. О. Складові інтеркультурного правового дискурсу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 36. С. 99–103. URL: <http://www.apdr.in.ua/v36/19.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 28.09.2025

Дата прийняття статті: 13.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025